

OB-HAVO O'ZGARISHINING QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULDORLIGIGA TA'SIRI

Artikov Ulug'bek Baxodirjonovich

Andijon shahridagi Prezident maktabi

Geografiya fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7049198>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy ishda iqlim o'zgarishining qishloq xo'jaligi rivojiga ta'sirini baholashda tizimli yondashuvning yo'qligi (ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy omillarni birgalikda hisobga olmasdan) ko'pincha noxolis xulosalarga olib kelishi ko'rsatilgan. Qishloq xo'jaligi uchun taklif etilayotgan iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish mexanizmini amalga oshirish tabiiy resurslardan samarali foydalanish, tabiiy kapitalni saqlash va ko'paytirish, suvning ifloslanishini kamaytirish, uglerod chiqindilarini kamaytirish, ekotizim xizmatlarining yo'qolishining oldini olish va tabiiy resurslardan foydalanishga, shuningdek, biologik xilma-xillik, madaniy va tabiiy landshaftlarning ekologik barqarorligini oshirish va pirovard natijada qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: ekotizim, biologik xilma-xillik, global iqlim o'zgarishi, vegetatsiya davri, meliorativ chora.

Kirish. Global iqlim o'zgarishi insoniyat uchun jiddiy muammodir. Shunga qaramay, bu jarayonning sababi nima va oqibati nima degan savolga haligacha aniq javob yo'q. Bu iqlim o'zgarishi ham tabiiy omillar, ham inson xo'jalik faoliyatining tobora kuchayib borayotgan ta'siri tufayli murakkab muammo ekanligi bilan izohlanadi.

Materiallar va tadqiqot usullari. Amalga oshirilgan prognozlarning umumiy ohangi ijobiy - ular global iqlim o'zgarishining qishloq xo'jaligi uchun ijobiy natijalarini bashorat qilmoqda. Odatda, ijobiy oqibatlar sifatida quyidagilar ko'rsatiladi:

- tabiiy-iqlim zonalarining siljishi hisobiga qishloq xo'jaligi yerlari maydonining ko'payishi;
- vegetatsiya davrining davomiyligini oshirish;
- qishloq xo'jaligi ekinlarini issiqlik bilan ta'minlashni oshirish va ularning hosildorligini oshirish.

Qishloq xo'jaligi yerlarining unumdorligining o'zgarishi bilan bir qatorda, iqlimning isishi boshqa ijtimoiy-iqtisodiy va tabiiy oqibatlarga olib keladi, bu esa o'z navbatida qishloq xo'jaligining ishlash sharoitlariga salbiy ta'sir qiladi, xususan:

- hududlarning gidrometrik rejimining o'zgarishi, tuproq eroziyasi, minerallar ochligi, sho'rlanish, sho'rlanish va suv bosishi, ifloslanish va cho'llanish jarayonlari natijasida qishloq xo'jaligi yerlarining unumdorlik darajasini o'zgartirish;

- qurg'oqchil hududlarda qishloq xo'jaligi ekinlarining suv iste'molini oshirishga, suv ta'minotining pasayishiga va suv resurslari sifatining yomonlashishiga;

- biotani qayta qurish, aholi turmush sifatini pasaytirish va boshqalar.

Bularning barchasi iqlim o'zgarishining qishloq xo'jaligi uchun yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlari mamlakat hududining ko'p qismida salbiy bo'lishi va butun iqtisodiyot uchun muhim bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi.

Ushbu muammoni baholashga kompleks yondashuv qishloq xo'jaligi nafaqat iqlim o'zgarishiga ta'sir qiladi, balki tabiiy landshaftlarni qishloq xo'jaligi landshaftlariga aylantirish (shudgorlash), gidrometrik rejimni o'zgartirish va iqlim o'zgarishiga sezilarli hissa qo'shadi, degan xulosaga kelishga imkon beradi. Meliorativ chora-tadbirlar kompleksini o'tkazish (agrotexnika, agroo'rmon, gidrotexnik, kimyoviy, biologik) va boshqalarga olib keladi. Bu holda, tabiiy-iqlim zonalarining o'zgarishi tufayli iqlim isishining qishloq xo'jaligi yerlarining o'sishiga ijobiy ta'siri haqida optimistik taxmin hisoblanadi.

Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning ekstensiv yo'lining maqsadga muvofiqligini quyidagi ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik xarakterdagi sabablar ham ko'rsatadi.

Qishloq xo'jaligi yerlarining maydoni cheklovchi omil emas. Bundan tashqari, turli hisob-kitoblarga ko'ra, agrosanoat majmuasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar davrida ekin maydonlarining qisqarishi kuzatilgan. Iqlim o'zgarishi sababli hududlarning kutilayotgan kengayishi sohasida yuqori salohiyatga ega qishloq xo'jaligi yerlarining katta maydonlari (meliorativ yerlar) hozirda foydalanilmayapti.

Barcha tabiiy-iqlim zonalarida tabiiy landshaftlar strukturasi buzilishining yuqori darajasi (intensiv foydalaniladigan yerlarning umumiy landshaft maydoniga nisbati), bu ekologik nuqtai nazardan ruxsat etilgan qiymatlardan (1,5-2marta yuqori) oshadi. Va bu mavjud ekin maydonlarini yarim tabiiy landshaftlarga aylantirish zarurligini ko'rsatadi. Melioratsiya tadbirlari kompleksini asoslashda ishlab chiqilgan model va mezonlar tizimi orqali ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy omillarni hisobga olishga alohida e'tibor qaratish lozim. Ilg'or dehqonchilik tizimlaridan foydalangan holda tabiiy landshaftlar strukturasi buzilish darajasini va meliorativ chora-tadbirlar kompleksini asoslashga bunday yondashuv "ikki tomonlama g'alaba" siyosatiga

mos keladi (iqtisodiy manfaatlar bilan bir qatorda ekologik samarani olish imkonini beradi).

Xulosa. Ko'pincha rasmiy hukumat hujjatlarida iqlim o'zgarishining qishloq xo'jaligi rivojlanishiga ijobiy ta'sirini ko'rsatadigan prognozlar ustunlik qiladi. Dalillar mumkin bo'lgan iqlim o'zgarishi natijasida keltirilgan. Agrosanoat majmuida iqlim o'zgarishi oqibatlarini qoplash uchun qishloq xo'jaligini rivojlantirishning yangi modelini ishlab chiqish zarur, uni amalga oshirish iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish, qishloq xo'jaligini rivojlantirish kabi muammolarni hal qilishga qaratilgan. Mamlakatning oziq-ovqat va ekologik xavfsizligi darajasini saqlab qolish va qishloq xo'jaligining iqlimga ta'sirini minimallashtirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Влияние глобальных изменений климата на функционирование основных отраслей и здоровье населения России. М.: Эдиториал УРСС, 2001, - С. 192.
2. Научно-прикладной справочник по климату СССР. Серия 3. Многолетние данные. Часть 1-6. Выпуск 28. Ленинград. Гидрометеоиздат. 1990. - 355 с.
3. Global W arming of 1.5 °C / IPCC special report. – URL: <https://www.ipcc.ch/sr1> (дата обращения: 10.12.2020).
4. John T. A., Solomon Z. D., Sean A. P., Hegewisch K. C. Agricultural risks from changing snowmelt // Nature climate change. – 2020. – Vol. 10(5). – P. 459–471. – URL: <https://doi.org/10.1038/s41558-020-0746-8> (дата обращения: 30.11.2020).
5. Makarov I., Chen H., Paltsev S. Impacts of climate change policies worldwide on the Russian economy // Climate policy. – 2020. – Vol. 20(10). – P. 1242-1256.